

Posudek na práci:

Golec, M. – Fojtík, P.: Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě. *Archaeologica Olomucensia* V, Olomouc.

Předložená práce zabývající se dobou halštatskou na Moravě se zaměřuje především na platěnickou skupinu východohalštatské kultury ve střední a východní Moravě, nové poznatky přináší zvláště dokumentované nálezy z pohřebišť v Prostějovské kotlině. Autoři objasňují vývoj v centru platěnické skupiny a porovnávají jej s vývojem v horákovské skupině, využívají zvláště informace vyplývající z nově vyhodnocených hrobových celků a objevených depotů. Sledují v práci projevy elit, jejichž významné soustředění se ukazuje na Prostějovsku a Brněnsku. Navrhují logickou úpravu terminologie, na Moravě v Ha C – Ha D1 rozlišují platěnickou, horákovskou a kalenderberskou skupinu východohalštatské kultury. Osídlené oblasti na Moravě rozdělují do lokálních podskupin, které lze sledovat jen do Ha D2a. Centra elit se projevují pouze v některých oblastech, v Ha D1b-D2a se zformovala dvě výrazná centralizační jádra na Brněnsku a Prostějovsku, kde je možné dokumentovat největší koncentraci dokladů po elitách. V relativní chronologii rozlišují autoři tři časové okruhy: rozhraní doby bronzové a halštatské (Ha B2-C1a), střední část doby halštatské (Ha C1b-D1), pozdní dobu halštatskou a přechod do časně doby laténské (Ha D2 – LT A). Samostatná kapitola je věnována dálkovým komunikacím v době halštatské na Moravě, rekonstrukce dálkových tras se opírá o katalog informačně významných lokalit. Autoři identifikovali 16 hlavních komunikačních uzlů, převládají mezi nimi nížinné lokality, významnou roli hrály brody umožňující přechod velkých řek. Splavnost řek zůstává podle autorů nezodpovězenou otázkou a zdá se, že tato důležitá problematika leží poněkud stranou jejich zájmu. Zvýšenou pozornost zaměřují na identifikaci elit v centrech horákovské a platěnické skupiny. Na základě rozboru nemovité a movité složky hrobů platěnické a horákovské skupiny rozdělují společnost na tři vrstvy obyvatel: velmožskou, vyšší i nižší střední vrstvu a nejnižší vrstvu. Jako základní stavební kámen výzkumu sociálního modelu vnímají autoři hrob, jako odraz sociálního statutu individua. Komerové hroby přisuzují velmožské a střední vrstvě, v jejich hrobech se nalézají často luxusní předměty.

V následující části je uváděn podrobný přehled projevů elit v hrobech, depotech, na dvorcích, hradištích a v náhodných nálezech z území horákovské a platěnické skupiny v Ha C2 – Ha D3. Především ale v Ha C2 – Ha D2 rozlišují tzv. nemovité a movité případy mužských a ženských elit. Význam obou přehledných tabulek (obr. 7-8) by se nesporně zvýšil doplněním relativního datování u jednotlivých lokalit. Elity identifikované na území Moravy na základě sídlišť, velmožských hrobů a luxusních předmětů/importů jsou v pramenné základně zastoupené nerovnoměrně a v rozmezí Ha C2 – Ha D2 se proměňují. Autoři nastolují důležitou otázku, zda a jakým způsobem probíhaly centralizační a decentralizační procesy v horákovské a platěnické skupině, dotýkají se okrajově i problematiky centralizačních procesů v západohalštatské kultuře. Podle autorů moravská doba halštatská dosáhla v Ha D1 – Ha D2a rozvinuté formy náčelnictví, nikoliv však její závěrečné fáze. Doklady po elitách jsou na Moravě rozloženy nerovnoměrně, dvě nápadné koncentrace projevů elit na Brněnsku a Prostějovsku v Ha D1 – Ha D2a ukazují územní jádra horákovské a platěnické skupiny, kde v tomto období probíhaly silné centralizační procesy. Lokalita Habrůvka-Býčí skála s pohřby a depoty ve svatyni měla představovat střetávací zónu horákovské i platěnické skupiny, hraniční průnik obou současných center. V následujících kapitolách je podrobně vyhodnoceno

pohřebiště v Seloutkách. Autoři zde analyzují pohřební zvyklosti platěnické skupiny, variabilní velikost hrobových jam využívají k třídění komorových hrobů, které vřazují do šesti pásem dle výměry plochy. Hroby 6. a 5. pásma řadí k nejvyšší vrstvě patřící elitám, evidovány jsou mimo běžná pohřebiště platěnické kultury a to pouze z kontextů osamocených hrobů/mohyl. Na Moravě jsou mohyly horákovské a platěnické skupiny dosahující rozměrů 35-80 m největšími funerálními monumenty pravěku, ví se o nich však málo.

Z prozkoumaných hrobů platěnické skupiny spadá 10 do 5. - 6 pásma, mohylový násyp ovšem nelze jednoznačně potvrdit. Typizované rozestupy mezi hroby snad mohou prozrazovat mohyly o průměru 10 m. Skupiny na pohřebištích jsou výjimečné a vyskytují se pouze v centrech horákovské i platěnické kultury, dávány jsou do souvislosti se společenskou centralizací, která jinde nevznikla. Velký prostor věnují autoři podrobné analýze inventáře pohřebiště v Seloutkách, vyhodnocení artefaktů je sledováno v kontextu celé Moravy, prezentovány jsou nálezy z bronzu, železa, skla, jantaru, kamene a keramiky. Zde lze jen upozornit na jedno ne příliš vhodné označení artefaktu, které vychází z doslovného německého překladu. V české odborné literatuře se pro tzv. *Schaukelfußringe* užívá běžně termín sedlové nánožníky. Významné místo zaujímají v monografii přírodovědné analýzy zahrnující geomagnetický průzkum a vyhodnocení antropologického i zoologického materiálu z pohřebiště v Seloutkách, dále chemické analýzy nálezů prosa a tuku z doby halštatské na Moravě.

Výzkum Prostějovské kotliny přinesl prostorově a chronologicky zachycené struktury, autoři představují soupis 66 významných lokalit z období zahrnující konec doby bronzové až závěr doby halštatské. V Prostějovské kotlině rozlišují tři zóny. Východní zóna A leží v rovinaté krajině dnešního Prostějova, v podhůří Dražanské vrchoviny se nachází zóna B a třetí zóna C je situovaná ve východních partiích Dražanské vrchoviny. Zóna A měla trvat v rozmezí Ha D1 – D3, byla sídlem elit, stala se centrem Prostějovské kotliny a pravděpodobně i platěnické skupiny. Autorům se jeví jako vůdčí struktura, která snad vymáhala budování hradišť v zóně C. Zóna B zajišťovala ekonomické zázemí sledovaného území. Zóna C se sítí opevněných výšinných sídlišť kontrolovala vnější přístupy z Dražanské vrchoviny na dálkových trasách, v době neklidu snad plnila funkci refugiální pro zóny A i B, na nichž měla být závislá.

Struktura hradišť zde mohla začít již v Ha C2, ale hlavní období existence zóny C předpokládají autoři v Ha D1 – D3. Autoři představují tři časové horizonty vývoje Prostějovské kotliny v době halštatské (časný: Ha B3 – C1; střední: Ha C2; pozdní: Ha D1 – D3). V časném horizontu elity nelze evidovat, ve středním horizontu je dokládá hrob s vozem z pohřebiště v Seloutkách; od fáze Ha D1 zmiňují autoři opakované doklady elit v oblasti Kralic na Hané se specializovanou výrobou jantaru. Autoři se poněkud vyhýbají popsání současného stavu poznání fáze Ha D3 a konstatují pouze, že centralizační procesy probíhaly v Ha D1– D3. Nutno v této souvislosti poznamenat, že dílna na zpracování jantaru v Kralicích na Hané je datována do Ha D1 – D2, do stejné fáze jsou řazeny také oba významné depoty z Prostějova-Čechůvek a Kralic na Hané.

Samostatná kapitola je věnována depotům, autoři evidují na Moravě 18 depotů, oddělně jsou vedeny nálezy ze svatyně Habrůvka-Býčí skála 6. Depoty jsou typické pro platěnickou a ne pro horákovskou skupinu, podobné předměty byly na území horákovské skupiny ukládány do hrobů elit. Platěnická skupina patří k regionům s největším zastoupením depotů ve východní části střední Evropy, nejedná se ale o kontinuálně udržovaný zvyk z pozdní doby bronzové. K obnovení takového ukládání artefaktů došlo v prostoru platěnické skupiny až v Ha D1-2, jen s ojedinělým přesahem do Ha D2-3. 1/3 všech depotů obsahuje luxus / importy, výjimečné předměty prozrazují elity z prostoru platěnické skupiny. Iničiátoři deponování patřili ke špičkám halštatské společnosti, autoři chápou depoty jako součást centralizačních procesů elit

platěnické skupiny. Šlo o nábožensky motivované dary, časté doklady šperků prozrazují, že pravděpodobnou příjemkyní obětí byla bohyně – velká paní.

Problematika depotů souvisí i s poznáváním řemesel ve starší době železné. Autoři si kladou otázku, zda všechna řemesla byla specializovaná, specializované řemeslo chápou jako výrobní postup, který nelze zorganizovat domácím způsobem z hlediska náročného výrobního postupu. Specializované řemeslo se váže na elity a specializovanou dílnu v Habrůvce-Býčí skále prozrazují např. pozůstatky po výrobě čtyřkolových vozů, předpokládala se zde dokonce specializovaná dílna na výrobu skla, evidovány jsou i doklady po slévačství bronzu a dalších řemeslech. Interpretace souboru kovářského nářadí je ale nejasná, nelze s určitostí říci, zda šlo o funkční kovárnu nebo o depot.

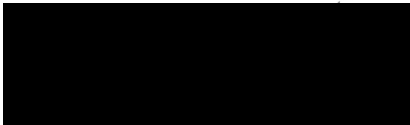
Kapitola analyzující předměty vekerzugské kultury a předměty východního typu na Moravě v sobě skrývá velký potenciál k objasnění důležitého úseku nepsaných dějin starší doby železné Moravy. 224 nálezů vekerzugské kultury a předmětů východního typu zde pochází z 67 lokalit, na území platěnické skupiny se koncentrace ukazuje výraznější než v horákovské skupině. Nejfrekventovanější jsou militaria, hlavně hroty šípů, které však nejsou příliš spolehlivým datujícím prostředkem. V Zadunajsku, na jihozápadním Slovensku, na Moravě a v Polsku lze pozorovat soustředění jejich výskytu zejména na hradištích a často v takových nálezových kontextech, které souvisí s horizontem jejich zničení. Autoři v této souvislosti připouští v průběhu Ha D1b vojenské aktivity ze Sedmíhradska z prostředí ciumbudské kultury nebo z lesostepní zóny středního Podněstří z prostředí západopodolské skupiny. Nepřiklání se však k představě vážné destrukce Moravy v období Ha D1 – Ha D3, kontexty koncentrovaných militarií na některých hradištích ale mohou podle autorů na lokální destrukce poukazovat. Významná je též další skupina předmětů, která souvisí s čistě ženskou, nevojenskou sférou a důležité jsou také artefakty domácího původu vyrobené podle předloh vekerzugské kultury.

Konstatování v závěru, že Morava patří k regionům s kontinuálním dokladem elit v celém rozsahu Ha D1 – Ha D3 může být trochu zavádějící. Přínosné by nesporně bylo výstižné shrnutí současného stavu poznání fáze Ha D3 na Moravě i určité zamyšlení nad celkovým vývojem v 6. stol. př. Kr. ve východní části střední Evropy.

Exkurz I se vztahuje k interpretaci lokality Habrůvka-Býčí skála, na problematiku poutní svatyně zde autoři nahlíží nově pohledem etnografie, což lze hodnotit velmi pozitivně. Vyzdvihnout a kvalitně hodnotit lze také rozsáhlý, podrobný katalog hrobů s velmi pečlivou kresebnou a fotografickou dokumentací nálezů a nálezových situací (tab. 1-110; foto 1-35). Předložená práce přináší řadu nových přístupů a informací, snaží se čtenáři poskytnout ucelený pohled na osídlení, materiální kulturu, ekonomické i sociální poměry doby halštatské na Moravě (obr. 1-69) a jistě významně přispěje k mezinárodní diskusi o kulturách a skupinách starší doby železné ve střední Evropě.

Procentuální podíl Mgr. Martina Golce, Ph.D. v jednotlivých kapitolách a subkapitolách uvedených v obsahu knihy činí 66,4 % rozsahu práce. Předložená kniha splňuje požadavky standartně kladené na habilitační práci, monografii doporučuji k dalšímu postupu v habilitačním řízení.

V Praze 8. 9. 2001

PhDr. Miloslav Chytráček, Ph. D.
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i
Letenská 4
118 01 Praha 1